

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

Obraz husitství v literární historii 50.–80. let 20. století
Portrayal of the Hussitism in literature history of 1950–1980

Bakalářská práce

Markéta Skočíková

Studijní obor: Česká filologie se zaměřením na editorskou práci
ve sdělovacích prostředcích

Vedoucí práce: Mgr. Jana Kolářová, Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 14. prosince 2016

.....
Markéta Skočíková

Děkuji Mgr. Janě Kolářové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup, který mi věnovala v průběhu zpracování diplomové práce.

Obsah

1. ÚVOD	5
2. PRŮBĚH A VÝZNAM HUSITSTVÍ	6
2.1 PŘEDCHŮDCI JANA HUSA	6
2.2 HUS JAKO SPISOVATEL	7
2.3 VÝVOJ HUSITSKÉHO Hnutí	8
3. HUSITSTVÍ A MARXISMUS	10
3.1 MARXISMUS VE VZTAHU K NÁBOŽENSTVÍ	10
4. ANALÝZA VYBRANÝCH PUBLIKACÍ	12
4.1 DĚJINY HUSITSKÉHO ZPĚVU	13
4.1.1 <i>Kniha první, zpěv předhusitský</i>	13
4.1.2 <i>Kniha druhá, předchůdci</i>	17
4.1.3 <i>Kniha třetí, Jan Hus</i>	21
4.2 DĚJINY ČESKÉ LITERATURY I	25
4.3 PRŮVODCE PO DĚJINÁCH ČESKÉ LITERATURY	28
4.4 PŘEHLED DĚJIN STARŠÍ ČESKÉ LITERATURY	32
4.5 CESTA STARŠÍ ČESKÉ LITERATURY	37
5. ZÁVĚR	40
ANOTACE	42
RESUMÉ	43
BIBLIOGRAFIE	44

1. Úvod

Specifické, ačkoli relativně krátké období dějin českých zemí zvané husitství vždy vzbuzovalo zájem nejen u historiků. Ve výkladech a interpretacích, jež dominovaly oficiální historické vědě a literární historii v letech 1948–1989, se husitství jeví takřka jako předchůdce komunistického režimu, jako první bojovník za odstranění společenských rozdílů a nespravedlností. Přitom byl opomíjen náboženský charakter husitství a upozadován fakt, že nešlo o boj za obecnou pravdu, ale boj za náboženskou pravdu, za reformu církve.

Předložená bakalářská práce si klade za úkol zjistit, jak bylo na husitství nahlíženo v literárněhistorických publikacích v 50. až 80. letech 20. století a jak bylo toto období interpretováno marxisticky orientovanou literární historií. Pro svou analýzu jsme si zvolili klíčové literárněhistorické příručky, většinou syntetické dějiny literatury. Jejich autory jsou čelní badatelé na poli literární medievistiky, kteří v dané době zásadním způsobem určovali podobu výkladu literárních dějin. Konkrétně jde o *Dějiny husitského zpěvu I–III* Zdeňka Nejedlého, *Dějiny české literatury I* Josefa Hrabáka, kolektivní dílo *Průvodce po dějinách české literatury, Přehled dějin starší české literatury* taktéž Josefa Hrabáka a *Cestu starší české literatury* Zdeňky Tiché. Záměrně se práce nevěnuje poslednímu dílu *Dějin husitského zpěvu*, neboť soudíme, že tento soubor notových záznamů patří spíše do oboru muzikologie. Výzkum textů je proveden z literárněhistorického hlediska.

V úvodních kapitolách práce se věnujeme obecně husitskému hnutí, zejména jeho příčinám, průběhu a jeho inspirátorům a ideovým vůdcům v čele s Janem Husem. Zároveň se zamýšlíme nad tím, do jaké míry můžeme Husa pokládat za spisovatele. Komunistický režim vycházel z marxistické filozofie, proto zařazujeme i kapitolu o vztahu marxismu k husitství a neopomíjíme zmínit ani náhled marxismu na náboženství – teorii, z níž vycházeli marxističtí historikové při vykládání dějin. Jádrem práce tkví v rozboru jednotlivých výše uvedených publikací, v nichž se zaměřujeme na jejich obsah a hledáme zejména ideologicky podmíněné pasáže.

Cílem této bakalářské práce je zjistit, co pounorový režim v rámci literární historie věnované zkoumání husitské epochy vyzdvihoval jako důležité a co naopak zavrhoval. Zajímat nás bude rovněž, co z literární produkce doby husitské je zmíněno, co případně opomenuto a jakým způsobem jsou jednotlivé literární památky interpretovány.

2. Průběh a význam husitství

Počátky českého reformního hnutí, jež mělo za cíl napravit církev a společnost, shledáváme ještě daleko dříve, než do něj mohl zasáhnout jeho nejvýznamnější představitel, podle něhož hnutí nazýváme husitstvím – Jan Hus. Husitství totiž reagovalo na společenskou a hospodářskou krizi, jež vypukla nejen v Čechách, ale i v ostatních evropských zemích už v polovině 14. století. Kromě vleklých válek a střetů s Osmanskou říší zasáhlo v té době starý kontinent několik morových epidemií, jež se podepsaly na počtu evropských obyvatel¹. „Středověký člověk spatřoval v morové ráně, stejně jako ve všech katastrofách a kalamitách, projev božího hněvu“² a není tedy divu, že hledal viníka. Hlavní vina byla přisouzena církvi, jež „opustila apoštolský příklad, přestala pečovat o spásu duší věřících a dávala přednost svým mocenským a hmotným zájmům.“³ Jako znamení církevního úpadku bylo vnímáno především papežské schizma. V nápravě církve a jejím navrácení k původnímu poslání, tedy k následování Kristova vzoru a zásad, byl spatřován jednoznačný recept, jenž by následně obnovil řád uvnitř celé společnosti. „Ambicí prosadit svůj program nápravy církve a společnosti (...) se netajilo ani české reformní hnutí, později pojmenované husitství.“⁴

2.1 Předchůdci Jana Husa

Kromě spisů Johna Wycliffa⁵ využívalo husitství i domácích zdrojů. Mezi první, kteří se snažili o změnu, patřil Konrád Waldhauser, jenž svým kázáním dokázal, že „ženy pražské odkládaly své šperky, drahé závoje, zlatem i stříbrem vyšívána roucha, a počaly nositi se prostě. Záletníci činili pokání, lichváři nahražovali učiněné škody.“⁶ Navíc Waldhauser ostře vystupoval proti celým řádům a veřejně odsuzoval, že „na místě přislíbené dobrovolné chudoby, pokory a lásky oddání jsou nenasytné lakotě, pýše a sobectví.“⁷ Svoje postoje pak představil ve sbírce kázání věnované pražským studentům *Postila studentium sanctae Pragensis universitatis* (*Postila studentů svaté univerzity pražské*). Waldhauserův následovník

¹ Demografický pokles pak znamenal úbytek peněžní daně pro šlechtu, jež neváhala najímat tlupy lapků pro olupování obchodníků. Snažila se tím vyrovnat finanční nedostatek.

² RADA: 1992, s. 137.

³ Tamtéž, s. 153.

⁴ *Husitské století*: 2014, s. 16.

⁵ Přepis tohoto jména v češtině kolísá; v naší práci jsme zvolili podobu Wycliffe.

⁶ ŘEHÁK: 1908, str. 26.

⁷ Tamtéž, s. 27.

Jan Milíč z Kroměříže, dříve císařský notář, se vzdal všech svých statků, aby tak v chudobě lépe následoval Krista Pána a byl příkladem svým posluchačům, v nichž viděl „křesťany porušených mravů.“⁸ Jeho horlivost se však vystupňovala natolik, že se neostýchal nazvat vtělenými antikristy i arcibiskupa Arnošta z Pardubic a krále Karla IV., k čemuž sepsal latinskou *Knížečku o antikristu (Libellus de antichristo)*. „Domněnku o zjevení se antikrista vypudili pak Miličovi z hlavy až nejvyšší kněží v Římě.“⁹ Nejvýznamněji svými spisy přispěl k reformnímu hnutí Matěj z Janova, Milíčův obdivovatel, ač „svou hlubokou učeností působil spíše na lidi vzdělanější“¹⁰, tj. v univerzitním prostředí. Jeho spis *Regulae Veteris et Novi Testamenti (Pravidla plynoucí ze čtení Písma svatého Starého a Nového zákona)* byl požadavkem k návratu k prvotní církvi a „nejoriginálnějším literárním projevem mezi Husovými předchůdci.“¹¹

2.2 Hus jako spisovatel

Opravdovým „morálním kritikem církve“¹² u nás byl však až Jan Hus. Myšlenky tohoto kazatele a náboženského myslitele se od začátku jeho působení v Betlémské kapli dostávaly k širokému okruhu posluchačů a díky jeho působení na artistické fakultě pražské univerzity i k inteligenci. „Hus nepřestával pro čest a oslavu národa českého horovati, i ústně na vysokých školách mezi mistry a studenty, i na kazatelně betlémské, i také písemně jakožto spisovatel mezi vším lidem“¹³. Je však otázka, do jaké míry můžeme Husa pokládat za spisovatele.

Většina jeho spisů sloužila k šíření náboženských idejí. Hus byl tedy spíše teologem než spisovatelem v pravém smyslu, avšak jeho textům nelze upřít důležitost. Zejména jeho dopisy z Kostnice se staly významnou součástí naší epistolární literatury. Kromě četných traktátů skládal i náboženské písně. Písně, u nichž považujeme Husa za tvůrce, jsou většinou věnovány Ježíši Kristu (*Jesus Kristus, naše spása*) a nejsou to díla původní, nýbrž se jedná o přepracování textů starších (*Navštěv nás, Kriste žádúci; Jesukriste, štědrý kněže*). Za nejvýznamnější část Husovy tvorby však pokládáme latinský spis *De ecclesia (O církvi)*, v němž

⁸ Tamtéž, s. 32.

⁹ Tamtéž, s. 34.

¹⁰ Tamtéž, s. 54.

¹¹ MACHALA: 2015, str. 45.

¹² Tamtéž, str. 48.

¹³ ŘEHÁK: 1908, str. 146.

představil své pojetí církve. Na stejných principech stavělo pak pozdější luteránství a kalvinismus. Husovi je ale také připisováno dílo úplně jiného rázu. Je jím práce *De ortographia bohemica (O českém pravopise)*, jíž se Hus řadí mezi průkopníky ve snaze o zjednodušení českého pravopisu. „Hus je v první řadě náboženský myslitel a reformátor, nikoli slovesný tvůrce.“¹⁴ Takový je současný náhled na Husa.

2.3 Vývoj husitského hnutí

Husitství jako takové se formovalo na artistické fakultě pražské univerzity v průběhu prvních deseti let 15. století a postupně se vlivem kázání dostávalo do povědomí veřejnosti. Zajímavostí je, že název husita bylo zprvu posměšné pojmenování Husových přívrženců¹⁵. Po Husově označení za kacíře a upálení v červenci roku 1415 začali představitelé husitství okamžitě reagovat. Pražští zastánci reformy se radikalizovali a do jejich čela se postavil kazatel Jan Želivský¹⁶, jenž uspořádal přepadení Novoměstské radnice, svrhl z jejích oken protireformní konšely a husité tak ovládli celou Prahu.

Husovo učení si však široké spektrum jeho stoupenců vykládalo různě a tak kromě Prahy jako středního proudu existovaly ještě další dva husitské směry – umírnění husité a radikálové. Druzí jmenovaní se nesnažili změnit pouze církev, ale celou společnost. Chtěli „odstranit dosavadní uspořádání středověké společnosti a vytvořit společnost sobě rovných bratrů a sester.“¹⁷ Radikální husitský směr se pak dále rozštěpil na orebity (po smrti Jana Žižky sirotky), severočeské husity vedené Jakoubkem z Vřesovic a tábory, kteří (zejména zpočátku) „pojali svou obec jako spotřební komunu, v níž byl podstatně omezen soukromý majetek.“¹⁸

Uvedené způsoby fungování radikálních husitských skupin se pak ve dvacátém století hodily tehdejšímu komunistickému režimu, jenž začal díky nim husitství vykládat jako svého ideového předchůdce. Úplná pravda o jednání radikálů však byla jiná. Radikální husité se sice snažili zrovnoprávnit všechny lidi daného

¹⁴ LEHÁR: 2008, s. 90.

¹⁵ ČORNEJ: 2003, str. 42.

¹⁶ RANDÁK: 2011, s. 108.

¹⁷ Tamtéž, s. 109.

¹⁸ RADA: 1992, s. 165.

společnosti, ale pouze způsobem, jež hlásala bible. Chtěli „učinit boží zákon jedinou normou mezilidských vztahů.“¹⁹

Husitské směry se v roce 1420 dohodly na vzniku politického a náboženského programu známého jako čtyři pražské artikuly, jež představoval základní program českého husitství a byl adresován celému křesťanstvu. „Husitští myslitelé se domnívali, že závaznost a oprávněnost čtyř artikulů musí křesťanský svět přijmout a uznat.“²⁰ Události v českých zemích však byly křesťanskému světu trnem v oku. Zejména proto, že nad nimi ztrácel moc. A tak bylo proti „českým kacířům“ uspořádáno celkem pět křížových výprav. Ani jedno z těchto tažení však nebylo úspěšné a Evropa byla donucena s husity jednat na koncilu v Basileji r. 1433.

Požadavek radikálních husitů na prohlášení platnosti čtyř artikulů pro všechny obyvatele Království českého a Markrabství moravského včetně katolíků nebyl koncilem přijat a sjednocená fronta husitů se rozpadla. O tom, jakým směrem se bude husitská politika vyvíjet, musela rozhodnout bitva²¹. U Lipan porazila spojená vojska umírněných husitů a katolíků koalici táborů a sirotků a jednání s koncilem mohlo pokračovat. Jeho výsledky a tím také výsledky husitské revoluce mluvily pro vítězství umírněných kališníků. Pražské artikuly byly v takzvaných kompaktátech uznány za platné pro husitské obyvatelstvo českých zemí, katolická církev ztratila většinu svého pozemkového majetku, husité potvrdili platnost korunovace Zikmunda Lucemburského českým králem, ale nejdůležitější bylo zejména vytvoření stavovské společnosti.

Husitství, tato krvavá epocha českých dějin, bylo a je vnímáno jako zásadní zlom ve vývoji fungování českého státu. Je na ni právem nahlíženo jako na rozporuplnou, nicméně jí nelze upřít velikost a význam. A to hlavně proto, že se myšlenka na změnu dokázala rozšířit z malé země do celé Evropy. Historik Petr Čornej tvrdí, že „jedním z největších vkladů českého národa do světových dějin bylo husitství“²². Proto se také stávalo a stává předmětem zájmu nejen historiků, ale také literátů a literární historie nejen u nás. Za připomenutí stojí například *Husitská trilogie* Aloise Jiráska, fantasy sága Andrzeje Sapkowského *Boží bojovníci* nebo Václava Kaplického *Táborská kronika* a román *Kraj kalicha*.

¹⁹ Tamtéž, s. 164.

²⁰ RADA: 1992, s. 164.

²¹ ČORNEJ: 2003, str. 48.

²² ČORNEJ: 1992, s. 254.

3. Husitství a marxismus

Husitství bylo důležitým obdobím pro minulý komunistický režim v Čechách, jenž husitství vykládal jako svého ideového předchůdce a mohl tak lépe obhájit svou existenci. Historická fakta však bylo nutno upravit principem aktualizace dějinných událostí, jenž „spočívá v ahistorickém promítání současných problémů a pojmů do ukončeného a neopakovatelného historického dění (...).“²³ Poté už mohlo být husitství vnímáno jako mohutný celonárodní zápas vykořisťovaných vrstev.

Problém marxistického výkladu husitství spočívá především v jeho jednostrannosti. Marxistický pohled na husitství totiž zcela opomíjel náboženský charakter husitského programu a plně se zaměřil pouze na jeho druhotný přínos, totiž na myšlenku beztřídní společnosti, jíž se řídilo radikální husitství. Přitom „hodnotit husitství jako sociální či dokonce třídní zápas není možné, byť nelze popřít, že mnozí jednotlivci se ke kalichu připojili v naději na zlepšení svého postavení. Ostatně slovo třída v sociálním slova smyslu středověk neznal.“²⁴

Marxismus ve své podstatě náboženství uznávat nemůže. Také Jiří Daňhelka vidí husitství jako „úder proti církvi jakožto hlavní opoře feudálního řádu (...)“²⁵ a náboženská forma husitství je pro něj jen vnějším rouchem, neboť za ní se skrývá hospodářský, politický a sociální obsah. Z níže uvedených tezí marxismu vyplývají důvody, jež vedly vykladače husitství k přehlížení jeho náboženské podstaty.

3.1 Marxismus ve vztahu k náboženství

Úkolem marxistického učení je „vybírat z kulturního odkazu minulosti nehynoucí hodnoty a odhazovat všechno zbytečné, co odporuje podstatě socialistické společnosti, tím spíše pak všechno, co je škodlivé a reakční“²⁶. Za reakční (zpátečnické) a škodlivé bylo označeno i samotné náboženství, ať už islám, buddhismus nebo křesťanství, neboť bohů je nadbytek a střety jednotlivých náboženství vždy znamenaly konflikty a množství mrtvých. Náboženství je člověkem vytvořené a člověka ovládající, zatímco marxismus uznává jako „jediného hrdinu, jenž může osvobodit národy od útisku a přetvořit společnost podle tužeb

²³ ČORNEJ: 2011, s. 396.

²⁴ RADA: 1992, s. 158.

²⁵ DAÑHELKA: 1952, s. 209.

²⁶ KUUSINEN: 1960, s. 631.

většiny lidstva“²⁷ pouze a jediné tzv. lidové masy. „Nelze doufat ve spasitele“²⁸, neboť vše, co člověk dělá, jak přemýšlí, do jaké skupiny lidí patří, není řízeno nadpřirozenou vyšší mocí, nýbrž lidovými masami. To společenské podmínky ve státě, kde si lidé nejsou společensky rovni, umožnily vznik náboženství, tohoto „opia lidu“.²⁹ Víra totiž podle Marxe umožňuje vykořisťovaným, aby snášeli nadvládu. Lidové masy nemohou plnit svou úlohu být samy hybnou silou všeho, protože jim přítomnost náboženství jen poskytuje útěchu a tím pádem je i umlčuje. Podporuje zdání štěstí a „slouží tak ideologickým cílům vykořisťovatelských tříd, jež vždy usilovaly o to, aby snížily úlohu lidových mas v životě a ve vývoji společnosti.“³⁰ Podle Marxe je náboženství prvek, jenž se objevuje pouze v nedokonalé třídní společnosti a jeho účelem je udržovat dělnickou třídu poslušnou vůči vykořisťovatelům. Pomáhá dělnické třídě v této nedokonalé společnosti přežít. Není však důležité náboženství rušit, protože lid se od něj sám odkloní, až nastane změna ve společnosti, tj. až se společnost třídní změní v beztřídní: „Netvrdíme, že se [lidé] musí zbavit své náboženské omezenosti, aby se dostali ze svých světských pout. Tvrdíme, že vybřednou ze své náboženské omezenosti, jakmile se zbaví toho, co je ve světském bytí omezuje.“³¹

²⁷ Tamtéž, s. 182.

²⁸ Tamtéž, s. 182.

²⁹ MARX: 1957, s. 40.

³⁰ KUUSINEN: 1960, s. 176.

³¹ MARX: 1975, s. 17.

4. Analýza vybraných publikací

Mým úkolem je popsat způsob nahlížení vybraných literárněhistorických publikací na literární tvorbu husitského období. Zkoumaná díla jsou seřazena podle doby vzniku od nejstarších k nejmladším. Prvním předmětem mého bádání jsou obsáhlé *Dějiny husitského zpěvu*³², jež sepsal historik Zdeněk Nejedlý. Z mého zkoumání vyplývá, že mladší publikace jsou do značné míry inspirovány názory a tezemi obsaženými v publikacích starších. Je to způsobeno nejpravděpodobněji faktem, že na svazcích pracovali titíž lidé. Redaktorství vybraných děl *Dějiny české literatury I*³³, *Průvodce po dějinách české literatury*³⁴ a *Přehled dějin starší české literatury*³⁵ měl na starost literární historik Josef Hrabák³⁶ a autorkou *Cesty starší české literatury*³⁷ byla literární historička Zdeňka Tichá³⁸, jež s Hrabákem spolupracovala na *Průvodci*. Tato čtyři jmenovaná díla se věnují husitskému období v kapitole nazvané *Zlidovění literatury v době husitské*, jež je datována od počátku 15. století do konce 60. let 15. století i přes to, že husitskou revoluci vymezujeme léty 1419 (první pražská defenestrace) a 1434 (bitva u Lipan). Je to logické, neboť vývoj literatury nemusí vždy sledovat mezníky historické. Společné mají dále rozdělení husitské tvorby na dvě fáze – fázi období přípravy revolučního hnutí a revoluční boje, jež zabírá první léta 15. století až polovinu 30. let 15. století a fázi druhou – období polipanské (polovina 30. let až konec 60. let 15. století).

³² NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny husitského zpěvu I–VI*. Vyd. 2, v Nakl. Čs. akademie věd 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954.

³³ HRABÁK, Josef. *Dějiny české literatury I*. 1. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1959.

³⁴ HRABÁK, Josef; TICHÁ, Zdeňka a JERÁBEK, Dušan. *Průvodce po dějinách české literatury*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1976.

³⁵ HRABÁK, Josef. *Přehled dějin starší české literatury*. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1977.

³⁶ **Josef Hrabák** (1912–1987) byl literární historik, kritik a teoretik, člen Pražského lingvistického kroužku. V 50. letech založil a vedl oddělení starší české literatury v ÚČL ČSAV. Studoval versologii a rozlišil sylabický a daktylský veršový typ. Kromě literárněhistorických a teoretických prací je autorem středoškolských a vysokoškolských učebnic. Jeho poválečná práce vychází z marxistické filozofie.

³⁷ TICHÁ, Zdeňka. *Cesta starší české literatury*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1984. Pyramida (Panorama).

³⁸ **Zdeňka Tichá** (1927–1984) byla literární historička a editorka. Pracovala na ÚČL ČSAV, zabývala se starší českou literaturou, především humanistickou a barokní.

4.1 Dějiny husitského zpěvu

Dějiny husitského zpěvu zpracované Zdeňkem Nejedlým³⁹ byly vydávány postupně od roku 1904. Svého souborného vydání se pak dočkaly až o padesát let později, tedy v letech 1954–1955. Vzhledem k rozsahu publikace se jim budeme věnovat pouze výběrově. Autor připomíná v předmluvě k soubornému vydání velikost husitství a jeho význam pro kulturní vývoj. Obrovskou hodnotu, již mělo husitství pro český komunismus, ilustruje už jen přání Nejedlého, „abychom i dále, vždy a ve všem poznávali a naplňovali odkaz husitské revoluce a v jejích stopách abychom se učili i být, čím ona byla.“⁴⁰ Pozastavuje se zde nad tím, že největší pozornost bývá věnována husitské literatuře, zatímco husitská hudba nebyla do jeho doby detailně zmapována, a z toho důvodu vydává toto obsáhlé dílo. Také pro Jiřího Daňhelku měla husitská hudba velký význam. Jak píše v doslovu ke své knize *Husitské písně*: „Husitská revoluce, tento první pokus v masovém, celonárodním měřítku o zvrácení feudálního řádu, měla dva velké a slavné prostředky k upevnění a k masovému rozšíření své ideologie: kázání a píseň.“⁴¹

4.1.1 Kniha první, zpěv předhusitský

Je-li tato kniha nazvána Zpěvem předhusitským, je třeba vymezit období, jež má autor na mysli. Počátek zpěvu a hudby nelze samozřejmě s jistotou určit. Za první hmatatelný bod týkající se hudby v našich zemích považuje Nejedlý rok 1235, kdy vznikl *Svatovítský tropář*, naše první kniha, v níž se objevuje notace. Avšak až století čtrnácté může poskytnout tolik informací, že je možné mluvit o dějinách. Zpěvem předhusitským se tedy myslí zpěv v tomto století. Horní hranice je pak stanovena na rok 1403, neboť poté už byl zpěv husitstvím plně prosycen. Za předhusitské se považují nešvary zpěvu kostelního, zpěvy umělé, triviální tropy zpívané při mších a umělé skladby milostné. „Zpěv doby předhusitské jest zjev velmi bohatý, jenž obsahuje několik různorodých složek.“⁴² Z toho důvodu dělí Nejedlý obsah do pěti částí. Rozlišuje zpěv liturgický, vlastní zpěv umělý, zpěv dramatický, lidový zpěv

³⁹ Zdeňk Nejedlý (1878–1962) byl historik, estetik a muzikolog, člen řady vědeckých institucí. Zabýval se především husitskou písní a zpěvem. Ve svém historickém díle se snažil spojit husitství a národní obrození s historií komunistického hnutí. Celý život byl kulturně a politicky činný, sympatizoval s KSC a propagoval SSSR.

⁴⁰ NEJEDLÝ, Zdeňk: *Dějiny husitského zpěvu I.* 1954, s. 13.

⁴¹ DAÑHELKA: 1952, s. 205.

⁴² NEJEDLÝ, Zdeňk: *Dějiny husitského zpěvu I.* 1954, s. 25.

světský a lidovou píseň duchovní. Jsou zde tedy patrné dvě velké části – zpěv umělý a zpěv lidový.

Liturgický zpěv je úzce spjat s liturgií samotnou. Počátky tohoto zpěvu nalézáme v 9. století, kdy se na našem území začalo šířit křesťanství. Důležitou osobu vidí Nejedlý v děkanovi Vítovi, jehož reforma v oboru liturgického zpěvu znamenala jeho posílení. Vít totiž přenesl těžiště zpěvu z nedbalých kněží na nižší osoby, jež byly za zpěv placené. Největší rozkvět zažíval liturgický zpěv v době Karla IV. Císař libující si v architektuře nechal stavět chrámy, s čímž přišla nutnost zakládat nové pěvecké sbory a pro ně sestavovat zpěvníky. Svou roli sehrálo i povýšení pražského biskupství na arcibiskupství. Arcibiskupové Arnošt z Pardubic, Jan Očko z Vlašimi i Jan z Jenštejna všemožně podporovali liturgický zpěv. Navíc „rozmach liturgického zpěvu podporuje rozšíření nových kultů [zvláště ve 14. století oblíbeného kultu mariánského], jež byly příčinou nových svátků a ty zase vyžadovaly nové zpěvy liturgické.“⁴³ Zlatá doba liturgického zpěvu má však i své stinné stránky, jež autor blíže rozebírá. Čím vyšší hodnosti byl kněz, tím měl více povinností, jež ho zaneprazdňovaly a způsobovaly upadání kněžských mravů (pozdní příchody, procházení se po kostele místo zpěvu, povídání si během bohoslužby, vynechávání slok i celých zpěvů). Byl-li nedbalý kněz, byli nedbalí i zpěváci, třebaže ke zpěvu určeni. Arnošt z Pardubic proto zavedl četné reformy, jež měly liturgický zpěv zachovat na úrovni – zavádí nové liturgické knihy, zakazuje přibírat nové zpěvy, aby zabránil přílivu zpěvů triviálních, nechává dohlížet na žáky a vybírá z nich pouze nejlepší zpěváky. „Bohužel výsledek nerovnal se snaze. (...) Bylo třeba převratu hlubokého, radikálního, převratu ze základu. Jen takový převrat mohl přivodit náležitou reformu liturgického zpěvu. Převrat ten přišel, přišla i reforma: husité zreformovali náš liturgický zpěv, vrátivše mu jeho přísnost a ryzost.“⁴⁴

Liturgický zpěv byl jednotný, avšak nedovedl uspokojit umělce. Ti se snažili, tak jako v jiných dobách, ukázat, že dokážou tvořit individuálně, nově, i přes to, že umělá hudba byla pod vlivem liturgického zpěvu a také hudby lidové. Dále Nejedlý míní, že umělá hudba je znakem jistého blahobytu. Tedy, že hudbu nemohl pěstovat chudý člověk bez vzdělání, že k pěstění umělého zpěvu je třeba peněz, a tak že ve středověku udává v umělé hudbě tón královský dvůr, jenž si umělce vydržuje. Mezi

⁴³ Tamtéž, s. 75.

⁴⁴ Tamtéž, s. 140.

ně patřily dvory Václava II., s nímž je spojena největší hudební událost 13. století – jeho korunovace na českého krále v roce 1297, a podporovatele umění Karla IV.

Tak jako jiné aspekty lidského života, ovlivňovala hudbu i zahraniční politika. Zejména mluví Nejedlý o vlivu francouzském a německém. Podle něj je důležité neopomíjet cizí vlivy na domácí zpěv, proto zkoumá, co cizího bylo do domácího zpěvu importováno. K největšímu propojení různých vlivů došlo v době vlády Jana Lucemburského, jenž v Praze pobýval málo, zato hojně cestoval a poskytoval tak svému dvoru možnost pro křížení uměleckých vlivů. Kromě Janových osobních sympatií k Francii hrálo velkou roli také to, že tato země ve druhé čtvrtině čtrnáctého století nabyla předního významu v Evropě. Na hudbu německou měl větší vliv zpěv liturgický, zatímco na hudbu francouzskou zpěv lidový. Výsledkem je, že hudba francouzská je jednodušší a melodičtější. Za nejdůležitější doklad francouzského vlivu u nás je považováno drama *Mastičkář*, konkrétně latinský zpěv tří Marií. Šíření německého vlivu kromě politiky napomáhali potulní pěvci – minnesengři. Kromě písně se ve druhé polovině 14. století objevuje i druhá umělecká forma zpěvu a to leich, řetězec rozmanitých melodií, jež se neopakují, pocházející z Německa. Za „hudebně nejcenější nám zachovalý plod české hudby umělé doby předhusitské“⁴⁵ je považován leich *Otep myrrhy mněť mój milý*. Umělá hudba se zkrátka snažila znárodnit cizí prvky.

K umělé hudbě patří přirozeně také její skladatelé. Jen v několika případech se nám však zachovala jejich jména. První český skladatel, jehož známe jménem, je Závíš ze Zap. Nejedlý zde podrobně rozebírá jeho dílo a zdůrazňuje, že „byl tehdy kanovníkem a, což znamená pro nás velmi mnoho, přívržencem hnutí pokrokového, reformního.“⁴⁶ Jako druhého skladatele zmiňuje arcibiskupa Jana z Jenštejna, jenž „byl tak vzdělán, aby mohl vytvořit vlastní skladby, nýbrž měl i hojně popudů a dosti silné vůle a ctižádosti, aby tvořil.“⁴⁷

„Rozvojem velikonočních her a úpadkem náboženského citu a mravnosti v 14. století šířil se světský živel v těchto hrách tak, že z liturgických her staly se rozpustilé komedie, vypočítané na rozesmání obecnstva.“⁴⁸ Tomu však byla ve druhé polovině 14. století učiněna přítrž, nevhodné hry byly z kostela vyloučeny

⁴⁵ Tamtéž, s. 196.

⁴⁶ Tamtéž, s. 181.

⁴⁷ Tamtéž, s. 193.

⁴⁸ Tamtéž, s. 268.

a začaly se pořizovat hry nové navazující na první generaci liturgických her. Jak taková reformovaná hra vypadala, ukazuje Nejedlý na příkladu hry chrámu sv. Víta, odkud bylo vypuštěno vše, co mohlo vést k pohoršení (např. mastičkářova scéna, scéna Marie Magdaleny a Krista).

Čtvrtou kapitolou *Dějiny zpěvu předhusitského* je zpěv lidový světský, jež můžeme označit jako nejstarší útvar zpěvu vůbec. Tento zpěv lid nejen zpíval, ale také jej sám tvořil. Nejedlý nejprve rozebírá jeho počátky, poté se dostává k principům tvorby lidové písně. Její prameny jsou nápěvy, jež lid už dříve slyšel (např. gregoriánský chorál v kostele), hudba umělá a hudba instrumentální. Lidové texty byly často, zejména na konci 14. století, nemravné a to stavělo lidovou píseň do pozice něčeho zlého. „Lidoví hudebníci v době předhusitské náleželi k nejopovrženějším lidem.“⁴⁹ Kromě zpěvu při tanci mluví Nejedlý i o písničkách kouzelných, jichž užívali zaklínači k léčení. A mezi lidové písně světské řadí i koledy, jež znamenaly vlastně žebrání se zpěvem.

Poslední kapitola pojednává o lidové písni duchovní, jež byla utvořena uměle s cílem, aby ji zpíval lid. Je tedy vytvořena v národním jazyku. Jako pramen se nejvíce využívalo gregoriánského chorálu, nejmenší vliv měla naopak církví zatracovaná hudba instrumentální. V úvodu se dovídáme o historii vzniku tohoto zpěvu. „(...) hierarchická latina vede lid k neuvědomělé opozici, potom k vědomé revoluci proti liturgickému zpěvu latinskému, k vytvoření lidové písně duchovní.“⁵⁰ Aby latinští kněží zapojili lid do zpěvu, naučili jej alespoň volat *Kyrie eleison*, tedy krleš. Teprve píseň *Hospodine, pomiluj ny* je opravdovou lidovou písni duchovní. Ve studii o předhusitském zpěvu je jí věnováno několik stran, na nichž se zamýšlí autor hlavně nad dobou jejího vzniku, již nakonec stanovuje na 12. století.⁵¹ Dále se věnuje písni *Svatý Václave* a také zde lituje, že se nezachovalo původní znění. Oba nápěvy pocházejí z doby mnohem pozdější, než se datuje vznik písní. Stejně tak tomu bylo i u písní *Buoh všemohúci* a *Jesu Kriste, štědrý kněže*, jejichž nápěvy známe až z *Jistebnického kancionálu*. Do okruhu lidové písně duchovní spadají právě jen tyto čtyři písně. Více se jich z předhusitské doby nedochovalo, a to zřejmě proto, že jiné písně se nesměly zpívat v kostele.

⁴⁹ Tamtéž, s. 308.

⁵⁰ Tamtéž, s. 317.

⁵¹ Tamtéž, s. 325.

Závěrem autor pateticky říká, že: „Slavná doba českého zpěvu přímo křičí po reformě. (...) Do toho zavanul ostrý vítr nové doby. Hus promluvil, za ním promluvili tisíci. Hus zazpíval, po něm zazpíval lid – a zpívali píseň novou. Nová doba, nový zpěv.“⁵²

4.1.2 Kniha druhá, předchůdci

Pokračování Dějin husitského zpěvu obsahuje dva úvody. Zdeněk Nejedlý je toho názoru, že rozvoj husitství znamenal pro umění důležitý zlom: „(...) tvoření to dostalo rázem jiný směr, od dosavadního zásadně odlišný.“⁵³ Klade si za cíl nalézt a ukázat souvislosti v oboru hudebního umění mezi dobou předhusitskou, zastoupenou Milíčem a Matějem z Janova, a husitskou, zastoupenou samotným Husem. Nejvýraznější rozdíl mezi oběma obdobími, co se písně týká, vidí v tom, že ve starší době vznikaly církevní písně v latině, zatímco s nástupem husitství začala nabývat vrchu duchovní píseň česká. V úvodu druhém stručně shrnuje vývoj lidové písně duchovní.

První kapitola popisuje, co vše přispělo ke vzniku lidové písně kostelní před Husovým vystoupením. Začíná u prvopočátků křesťanství, kdy se předpokládá, že lid doprovázel úkony kněze svým zpěvem, takže nebyl rozdíl mezi zpěvem liturgickým a lidovým. Dále se autor věnuje tomu, kdy a v jaké podobě se začal objevovat zákaz zpěvu v kostele. Nejprve nesměly zpívat ženy, poté kacíři, což vedlo k ustanovení zpěváků, a i ti museli navíc zpívat jen konkrétní texty. Tím se vzdalovali lidu a jejich zpěv se stával kněžským. Později v zemích, v nichž lidé rozuměli latině jakožto liturgickému jazyku (románské země), nedošlo ke konfliktu mezi liturgickým a lidovým zpěvem. To se dělo pouze u národů germánských a slovanských, neboť latina jim nemohla vyhovět. „(...) lid nemohl se naučit zpívat latinský a k tomu liturgický zpěv, kněží pak nemohli připustit porušení církevní latiny v kostele (...) lid by byl mohl zpívat, avšak to, co směl zpívat, zpívat neuměl.“⁵⁴ Vývoj šel dál. Nejedlý předpokládá, že lid zpívat chtěl. Nejprve se spokojil s krleš, tedy Kyrie eleison a postupnými výdobytky si prosadil i píseň *Hospodine, pomiluj ny*. Za přítele

⁵² Tamtéž, s. 388.

⁵³ NEJEDLÝ, Zdeněk: *Dějiny husitského zpěvu II*. 1954, s. 13.

⁵⁴ Tamtéž, s. 34.

lidového zpěvu⁵⁵ je označen sv. Bernard z Clairvaux, jenž v něm viděl posílení lidové zbožnosti. Pravidelný takt lidového zpěvu, jenž podle Nejedlého má původ v tanci nebo chůzi, je obyčejnému člověku bližší než nerytmický zpěv liturgický. Kromě toho působila na rozvoj lidového zpěvu modlitba v národním jazyce nebo rozvoj velikonočních her a k nim vytvořená píseň *Buoh všemohúci*.

V druhé kapitole publikace se dočteme o kacírích a českých sektách, jejichž původ může být v povolené církvi, avšak vývojem se dostávají ke kacírství. Nejedlého zajímá, zda mohli nějak přispět k vývoji lidového zpěvu kostelního. Valdenští, původem sekta románská, si podrželi latinu. Nejedlý míní, že neměli v lásce liturgický zpěv, neboť jim nezněl, ale také za něj nemají žádnou náhradu, tedy nezpívali. Stejně tak u katarů nebo joachimistů, sekt rázu mystického, nemohl vzniknouti zdravý, prostý zpěv lidu.⁵⁶ Skupiny ženské (bekyně, Magdalenky) se scházely za účelem modlení se, ale „modlitba snadno povznesla se k bohu ve formě zpěvu.“⁵⁷ Opravdové duchovní zpěvy provozovali ze sekt pouze mrškači, a ti ještě nebyli sektou v pravém smyslu, protože pouze stavěli na odív své pokání, jinak byli pravověrní. Zpívali si při procesích, což se domácím lidu líbilo a začal tedy zpívat také. Jejich lidově znějícím písním je věnována značná část druhé kapitoly.

Třetí část knihy se věnuje kazatelskému hnutí v Čechách. Úpadek kněžských mravů (a tím také kostelního zpěvu) vedl ke snahám po nápravě. Hromadění majetku kněžími, interdikt nebo neznalost zpěvu, to vše vždy přímo nebo nepřímo ovlivňovalo stav zpěvu kostelního. Jeho úpadek znamenal od poloviny 14. století nárůst čtených mší. Neznalosti zpěvu výrazně napomáhala vysoká cena liturgických knih a tím i jejich malý počet v kostelech. Navzdory tomu s nimi bylo navíc špatně zacházeno jak lidem, tak kněžími. Nejedlý podrobně rozebírá, který farář co prodal, rozpůjčoval nebo zničil. „Úpadkové poměry samy vyvolaly si reakci, staly se však přitom zároveň plodnými činiteli, východiskem dalšího vývoje. (...) Pozdější novoty zpěvu husitského [čtená mše, odstranění pěveckých sborů] vyrůstají tak z těchto úpadkových poměrů.“⁵⁸ V těchto dvou větách užitých ve studii cítíme náznak marxistické nauky o dialektickém materialismu⁵⁹, jenž předpokládá vývoj od neznání k poznání. Nejedlý pravděpodobně vnímá jako klad zánik liturgicky zpívané mše

⁵⁵ Tamtéž, s. 44.

⁵⁶ Tamtéž, s. 61.

⁵⁷ Tamtéž, s. 62.

⁵⁸ Tamtéž, s. 92–93.

⁵⁹ KUUSINEN, Otto Wilhelm. *Základy marxismu-leninismu: učební pomůcka*. 1960.

a pěveckých sborů, neboť to otevřelo cestu lidu a jeho zpěvu v kostele. „Liturgický zpěv u nás přestal tehdy být už plodným činitelem pokroku (...).“⁶⁰

Dostáváme k předchůdcům Jana Husa. Konráda Waldhausera vidí Nejedlý jako kněze, jenž první zavedl do kostela zpěv písně *Buoh všemohúci*, jinak se mu blíže nevěnuje. Milíči z Kroměříže je naopak věnována značná část třetí kapitoly. Milíč byl známý svým odporem k umění, avšak liturgický zpěv mu nevadil. Jako příklad je uvedeno množství zpívaných mší v Jeruzalémské kapli a skutečnost, že si Milíč stěžoval tehdejšímu papeži Urbanovi V. na málo zpívající kanovníky.⁶¹ Kromě toho zavedl Milíč i soustavná česká kázání, s nimiž se logicky šířily a nově vznikaly i české modlitby důležité pro pozdější vznik lidové duchovní písně. Avšak Nejedlý zdůrazňuje, že Milíč písním neučil, pouze modlitbám, neboť byl zatvrzelým odpůrcem lidové světské písně a také tance, jenž s písní úzce souvisí. Milíč „sice neučil lid zpívat české písně, avšak učil jej textům, jež lid mohl potom snadno zpívat, když byl k tomu později pobádán.“⁶² Třetím kazatelem, jemuž se *Dějiny husitského zpěvu* věnují, je Matěj z Janova. Podle Nejedlého „příliš veliký muž, jeden z těch, kteří přišli na svět dříve, než byl jejich čas“⁶³, avšak ten, jenž odsuzoval kromě světského zpěvu a tance i zpěv liturgický.

V druhé polovině 14. století vzrůstá obliba kultu božího těla. Jeho rozvoj měl za následek vzrůstající počet mší o božím těle a tím také rozvoj zpěvu. „Hlavní význam kultu božího těla v dějinách zpěvu u nás spočívá však v jeho liturgickém charakteru. Úcta k božimu tělu jeví se totiž především v procesí.“⁶⁴ Pod vlivem procesí vznikla pravděpodobně i nová píseň *Jesu Kriste, štedrý kněže*, čímž vzrostl dosavadní počet duchovních písní lidových na čtyři.

Předposlední část knihy je věnována osobnostem a hnutím Pražské univerzity zejména v oblasti hudby, i když Nejedlý přiznává, že „známe jen několik osobností, které se starali o rozvoj hudby a zpěvu“⁶⁵ a u některých navíc neumíme pojmenovat, v čem spočívala jejich činnost. Jako první je uveden hudebník a učitel hudební teorie Petr ze Stoupna, později kněz a kazatel v chrámu sv. Víta. Následuje jej známější Záviš ze Zap, první skutečný umělec a skladatel, jenž „ukázal prakticky možnost

⁶⁰ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny husitského zpěvu II*. 1954, s. 93.

⁶¹ Tamtéž, s. 97.

⁶² Tamtéž, s. 105.

⁶³ Tamtéž, s. 106.

⁶⁴ Tamtéž, s. 118.

⁶⁵ Tamtéž, s. 133.

vážného duchovního a přece lidově zbarveného zpěvu.“⁶⁶ Třetí rozebíranou osobností je farář Václav Rohle z Jičína, Závišův přítel. Kromě podrobného životopisu obou je rozebírána jejich cesta do Říma, u níž není jasný účel, avšak Nejedlý míní, že si během ní všímali i hudebních poměrů v cizině. V době, kdy se začaly vést spory o Wycliffovy knihy, byl už Rohle mrtev, avšak Záviš vystupuje proti náboženským novotám a tím i proti Husovi, jehož označuje za kacíře. Závišův umělecký odkaz si však po jeho smrti husité přivlastnili. Jeho umělecká činnost se dotýkala jak hudby kostelní (dvě Kyrie, Gloria a Alleluia), jež zněla i v chrámu sv. Víta, tak světské. Jeho lidově znějící motivy Nejedlý rozebírá a dodává, že „Závišovy skladby byly nejlepším důkazem, že i v lidovém zpěvu a z lidového zpěvu dá se vytvořit zpěv chrámu důstojný.“⁶⁷ Je toho názoru, že Záviš ukázal, jak lze vytvořit českou lidovou píseň kostelní.

Důležitým místem pro nové hnutí byla Betlémská kaple, v níž se udály velké proměny kostelního zpěvu. Stav zdejšího zpěvu byl přímo ovlivněn tím, jaké názory na hudbu zastával úřadující kazatel. Kazatel Jan Štěkna byl příkladem zastánce lidového zpěvu. Svědčí o tom jeho kazatelské působení v Polsku, kde překládal české modlitby do polštiny, neboť mu záleželo na tom, aby jim posluchači rozuměli.

Toto vše jsou prvky, z nichž se mohla později vyvinout lidová píseň duchovní. Avšak na druh zpěvu měli vliv také laici, osobnosti mimo duchovenstvo. Karel IV. byl zastánce liturgického zpěvu a bojoval proti nešvarům v kostele. Byl však protivníkem lidového jazyka v náboženské literatuře.⁶⁸ Zato jeho syn Václav IV. už si na svůj dvůr pustil i lidovou instrumentální hudbu. Důležitý je vznik písně časové, jež naráží na určitou historickou událost a lid si na ní procvičuje tvorbu písní. Nejedlý míní, že existovala už ve starší době, avšak doklady o ní pochází teprve z doby Václava IV. Kromě uvedených panovníků zajímá Nejedlého Tomáš Štítý a jeho názory na zpěv. Zatímco liturgický zpěv podporoval, v lidovém vidí smilstvo.

⁶⁶ Tamtéž, s. 138.

⁶⁷ Tamtéž, s. 154.

⁶⁸ Tamtéž, s. 167.

4.1.3 Kniha třetí, Jan Hus

Třetí kniha o husitském zpěvu pojednává blíže o Janu Husovi a místu jeho působení, Betlémské kapli. V Husovi vidí Nejedlý hrdinu a pravého zakladatele kostelního zpěvu lidového. Rozebírá podrobně jeho životopis a vztah k hudbě a malířství, jenž nebyl tak negativní jako u jiných, neboť Hus věděl, že pomocí obrazu lze prosté lidi vzdělávat a zpěvem se lze modlit a chválit boha. V tomto smyslu je pak Hus srovnáván s Wycliffem, jenž byl k umění netečný a zatracoval všechno okrašlování (např. kázání ve verších, jež podle něj posluchači vnímají jako hudbu, a zpěv neliturgický, jenž baví, ale nevzdělává). Hus a Wycliffe se však podle Nejedlého shodli v jednom – že nejlepší je, když lid rozumí kázání, tedy, když je užit jeho národní jazyk.

S nástupem Husa na kazatelský stolec Betlémské kaple se proměnila i zdejší bohoslužba. Husovo kázání se stalo slavným a sním vzrůstal i liturgický zpěv. Avšak i Hus zastával názor, že hudba „nesmí odváděti pozornost posluchačovu od věcí božských k smyslovému požitku,“⁶⁹ takže lze předpokládat, že v Betlémské kapli se provozovala hudba přísně chrámová. Hus dal lidem modlitbu, jež podle jeho názoru musela být krátká pro snadné zapamatování. Modlitbu později opatřil nápěvem, aby si ji lid ještě snadněji osvojil, neboť „vroucím zpěvem spojuje se člověk s bohem stejně jako vroucí modlitbou.“⁷⁰ Kromě už známých písní se po Husově kázání objevuje píseň *Svatý náš Václave*, již měla být oslabena Husova reforma, ale Hus se tomu vyhnul tím, že ji sám uvádí do kostela.⁷¹ Dále Hus přepracoval jemu nevyhovující píseň *Jesu Kriste, štědrý kněže* a zavedl dvě nové, své vlastní písně *Navštěv nás, Kriste žádúci* a *Vstalt' jest buoh z mrtvých*.

Husovým písním se věnuje druhá kapitola. I když „Husův vlastní aktivní podíl na vzestupu české duchovní písně jako hlavního žánru české reformace se většinou přeceňuje.“⁷² V minulosti vládl zmatek v určování Husova autorství, a proto Nejedlý nejprve řeší, jaké písně Hus určitě vytvořil a zkoumá i ty, u nichž některé prvky nasvědčují autorství Husovu. *Jistebnický kancionál*, sepsaný přibližně deset let po Husově smrti, mu přičítá dvě písně – *Jesu Kriste, štědrý kněže* a *Navštěv nás, Kriste žádúci*. Nejedlý s tím souhlasí a přidává, že „vše, co bychom přiřkli Husovi

⁶⁹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny husitského zpěvu III*, s. 45.

⁷⁰ Tamtéž, s. 50.

⁷¹ Tamtéž, s. 54.

⁷² *Husitské století*, 2014, s. 477.

mimo tyto dvě písně, jest vzato jen ze staré tradice nebo z vědecké hypotézy, bezpečnosti o tom není.“⁷³ Vždyť formální stránka (prozodie, rým, stavba strof) jeho písní se v ničem neliší od básnictví té doby. Mezi písně Husovi přičítané se řadí *Vstalt' jest böh z mrtvých svú mocí*, jež se společně s výše uvedenými zpívala v Betlémské kapli. Dále sem patří latinská *Jesus Christus, nostra salus* a česká *Otče bože všemohúcí*, jež s Husem pravděpodobně nějak souvisí. Existuje také skupina písní, jež jsou z tradice přiřknuty Husovi, ale není žádný důkaz, že jsou skutečně jeho – *Vivus panis angelorum* a *Králi slavný, Kriste dobrý*. Toto však nemění nic na faktu, že „Hus první u nás vědomě skládal pro lid písně a učil je zpívat v Betlémské kapli.“⁷⁴

Kromě Husa skládal lidové písně duchovní také Jeroným Pražský. Vyplývá to z obvinění kostnického koncilu, jenž jej nařkl, že skládal písně pro lid. Tento horlivý napravovatel kněžstva skládal satirické i pobožné písně, v nichž užíval i citátů z bible, a to v národních jazycích – v češtině a také v němčině. Bohužel „nemáme ani jediného textu, jež bychom mu mohli s bezpečností přiřknouti, tím méně ovšem nápěvu (...).“⁷⁵ Jeho zápal pro zpěv však může ilustrovat teorie hudby Jeronýmem sepsaná *Recommendatio artium liberalium*.

Další části knihy se zabývají duchovními písněmi vzniklými v Husově době, a to českými a latinskými, u nichž nelze bezpečně určit autora. Zkoumá se, jak asi vznikly, z jakých pramenů a kdy, jakou mají formu a nápěv. Mezi české písně duchovní se mimo čtyři nejstarší a dvě Husovy řadí jedenáct dalších písní: *Otče bože všemohúcí*, *O spasitedlná oběti*, *Zdráva královno slavnosti*, *Jesus Kristus, naše spása*, *Vstal buoh z mrtvých*, *Doroto, panno čistá*, *Stalat' se věc divná*, *Den skříšenie Jezu Krist*, *Narodil se Emanuel*, *Vizmež pacholíčka* a *Na čest panně což' zpieváme*. Stejně jako pramenům těchto písní – Rukopisu vyšebrodskému a vratislavskému – je i každé písní věnována zvláštní pozornost. „Těchto několik málo písní bylo potom východiskem velké písňové literatury, v níž stále se obráží obraz těchto prvních začátků.“⁷⁶ Jako české písně rozebírá Nejedlý i latinské písně duchovní českého původu, jejichž skladateli byli hlavně žáci Pražské univerzity⁷⁷. „Jazyková kvalifikace těchto písní spojena byla s liturgickými výhodami, jichž se českým

⁷³ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny husitského zpěvu III*, s. 64.

⁷⁴ Tamtéž, s. 99.

⁷⁵ Tamtéž, s. 106.

⁷⁶ Tamtéž, s. 227.

⁷⁷ Tamtéž, s. 243.

písním nedostávalo. Tím však staly se tyto latinské písně přední stráží, za níž pronikala na nově získanou tím půdu i vlastní česká píseň duchovní.“⁷⁸

Předposlední kapitola pojednává o sporech o lidovou píseň kostelní. Dříve byl „lidový zpěv vylučován z kostela pod záminkou pohanství, rozpustilosti a p.,“⁷⁹ ale s Husem přišly do kostela umělé písně vážné. Samotné tyto písně sice ničemu neškodily, ale byly znakem neposlušnosti, proto musely být ničeny. Hierarchie se pak snažila udržet lid v dosahu své moci⁸⁰ (např. rozdáváním odpustků už jen za účast při kázání). Dále Nejedlý rozebírá písně, jež vychází z úcty k českým patronům a tak nemohly být zakázány. Píseň *Hospodine, pomiluj ny* byla zpívána od starodávna a její dlouhá tradice zapříčinila komolení některých slov a zlidovění nápěvu, což se neslučovalo se zájmy kléru, a tak byl vzkříšen starší liturgičtější nápěv písně. „Shodou okolností dostaly tedy obě úpravy i svůj význam stranický.“⁸¹ Díky tomu stoupala u reakční strany obliba písně *Svatý Václave* a Hus ji uvedl do kaple Betlémské proto, aby nebyl osočen, že si neváží našeho patrona. K řadě písní vztahujícím se ke sv. Václavu přibývají i písně o sv. Ludmile. „Tak pracovala reakce pod heslem českých patronů, aby těmito zpěvy, českými i latinskými, zatlačila nové písně.“⁸² Snahy hierarchie se však neshledaly s úspěchem, proto pražská synoda vyhlásila roku 1408 zákaz českých písní. Další stránky se věnují Husovu neuposlechnutí tohoto zákazu, uvedení nových písní (jeho vlastních) do Betlémské kaple a důvodům, jež vedly církve proti lidovému zpěvu duchovnímu (domnělá neposlušnost církvi, touha lidu objevit tajemství víry a tím potupa kněží).

Poslední kapitola je věnována časové písni, jež vycházela z neklidné atmosféry Husovy doby. Nejedlý je dělí na písně s literárním charakterem složené vzdělanými lidmi a krátké popěvky vzniklé při konkrétní události bičující osoby, jež ji zavinili. Zdůrazňuje, že tyto zpěvy byly zakázány, ale „nestačila celá hierarchie světa, aby vzala lidu to, co se stalo všeobecným majetkem: schopnost zpívat (...).“⁸³ U obou druhů pak zkoumá jejich formu a případné příbuzné prvky. Rozebírá například *píseň o bekyních*, *píseň o kněžích svatokupcích*, alegorickou *píseň o Pravdě*, popěvky proti pálení Wycliffových knih. Zmiňuje též *píseň o viklefici*:

⁷⁸ Tamtéž, s. 271.

⁷⁹ Tamtéž, s. 272.

⁸⁰ Tamtéž, s. 279.

⁸¹ Tamtéž, s. 286.

⁸² Tamtéž, s. 296.

⁸³ Tamtéž, s. 352.

Stala se jest příhoda
nynie tohoto hoda,
že jedna viklefice
pozvala k sobě panice,
a chtiec ho vieře naučiti

a řkúc: Pro Ježiše,
přid' ke mně velmi tíše!
Chci tě vieře naučiti,
ač ty mne chceš poslúchati,
chciť písma otevřiti.

„Z obsahu jenom uvedeme ještě, kterak autor paroduje „výklad víry“ u Wiklefice, přirovnávaje jej ke zpěvu a k bohoslužbě. Chtěl-li tím parodovati umělou hudbu, bylo by to ovšem pro názor jeho strany (reakční) jistě zajímavé. Směje se aspoň tomu, jak Wiklefice a panice spolu „diškantovali“ (t. j. dvojhlasně „zpívali“) od večera do rána.“⁸⁴ Současný britský bohemista Alfred Thomas ve své knize *Čechy královny Anny* přináší jiný výklad této písně. „Ústřední myšlenkou této duchaplné satiry je identifikování kacířství s nástrahami ženského těla. (...) I přes své satirické zabarvení prozrazuje *Viklefice* (podobně jako *Bekyně*) značné obavy z vnímané hrozby, již mohou představovat ženy schopné nejen číst a kázat slovo boží domácím jazykem, ale schopné i konsekrovat hostii. (...) Fantazie prostupující tuto českou báseň je tudíž současně heterosexuální i heterodoxní: perverzní pohled na muže fyzicky sváděného ženou a přijímajícího z jejích kněžských rukou hostii.“⁸⁵

U *popěvků proti arcibiskupovi Zajíci z Hasenburka* (Zajíc biskup abeceda/spálil knihy a nevěda/co jest v nich napsáno.) upozorňuje Nejedlý na fakt, že špatným výkladem popěvků vznikla fáma, že arcibiskup neuměl číst. „Tak tento prostý popěvek uškodil památce arcibiskupa Zbyňka více než všechny traktáty a řeči proti němu vydané a konané. Píseň je řeč lidu a její síla často nemá mezí.“⁸⁶

⁸⁴ Tamtéž, s. 335.

⁸⁵ THOMAS: 2005, s. 212–214.

⁸⁶ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny husitského zpěvu III*, 1955, s. 347.

4.2 Dějiny české literatury I

Takzvané akademické *Dějiny české literatury I* vzniklé pod vedením Josefa Hrabáka (poprvé vyšly v roce 1959) se věnují systematickému výkladu starší české literatury. V předmluvě se píše doslova, že „*Dějiny* jsou pokusem o soustavné marxistické pojetí vývoje české literatury. Literatura je proto pojata jako odraz třídního zápasu.⁸⁷“ Kapitulu s názvem *Zlidovění literatury v době husitské* zpracovali společně Josef Hrabák, literární historik Eduard Petrů a textolog Jiří Daňhelka. Celé této velké kapitole předchází obecný úvod, jenž je veden v duchu myšlenky, že husitství a dobové budování socialismu mají mnoho společného: „Vzpomínky na husitská vítězství byly oporou našeho lidu v jeho bojích, a tak se husitství stalo živým zdrojem naší revoluční tradice.“⁸⁸ Dočteme se zde obecně o změně cílové skupiny čtenářů (od vzdělaného duchovenstva k prostému lidu), odstraňování latiny z důvodu větší srozumitelnosti, změně hierarchie literárních žánrů kvůli změně funkce literatury od přesvědčovací a získávací k zábavné, změně výrazových prostředků kvůli častému hlasitému přednesu a podobně. V *Dějínách české literatury* jsou rozborů jednotlivých děl produkce husitské doby zasazeny do obecně historického kontextu.

Kazatelskou činnost mistra Jana Husa vyvíjenou v prvním desetiletí 15. století v Betlémské kapli vidí *Dějiny* jako přímou přípravu revolučního hnutí, a proto tuto dobu považují za začátek husitského období, i když připouštějí, že živnou půdu pro revoluci připravovali už Husovi předchůdci ve století čtrnáctém. Charakter literární tvorby husitského období označují *Dějiny* jako úsilí o lidovost⁸⁹, úsilí o vytváření literatury pro měšťanstvo a pro lid, jež položilo základy i pro pozdější literární tvorbu přes Všehrda, Blahoslava, Veleslavína a Komenského až po národní obrození a literární dnešek. I když v literatuře husitské doby převažovala náboženská tematika, Hrabák se nebojí říct, že byla žádoucí její laicizace, že už nebyla určena pouze duchovenstvu, ale také laikům a hájila vlastně zájmy laiků proti reakčnímu kléru⁹⁰.

⁸⁷ HRABÁK: 1959, s. 8.

⁸⁸ Tamtéž, s. 187.

⁸⁹ Tamtéž, s. 188.

⁹⁰ Tamtéž, s. 188.

V prvních dvou desetiletích 15. století měla literatura velký význam, neboť její pokroková část pomáhala urychlovat revoluční výbuch.⁹¹ Největší podíl na tom měla kázání a písně, jež nejvíce a nejbezprostředněji působily na nejpočetnější vrstvu – lid. Tyto dva žánry jsou bezesporu důležité pro jeho stmelování a nacionální cítění. „Vlastenecký moment se pak stal jedním z nejdůležitějších prvků celého husitského hnutí a spájel různé husitské strany v dobách ohrožení v jediný nepřemožitelný šik.“⁹² Nacionální cítění bylo ostatně důležité pro celou komunistickou éru, protože komunisté se prezentovali jako bojovníci proti odvěkému nepříteli – Němcům.

Dějiny obsírně pojednávají o osobnosti Jana Husa, o jeho životě a podávají vyčerpávající seznam jeho děl. Podrobným výkladem historie se dostávají až ke zvolení Jana Husa rektorem univerzity. V duchu marxistické teorie o náboženství pak tvrdí, že Hus se snažil pouze o opravu stávajícího feudálního řádu, neboť si život v jiném systému (systému bez náboženství) nedovedl představit. U Husa je dále velmi ceněno jeho sepětí s lidem, v němž Hrabák spatřuje příčinu jeho úspěchu. Jiní, například Jakoubek ze Stříbra či Petr z Mladoňovic, s lidem tolik nedrželi a právě v tom vidí Hrabák důvod jejich neúspěchu, či úspěchu menšího, než tomu bylo u Husa: „Přes počáteční radikalismus university je vidět v řadách vzdělavců od samého počátku odtržení od lidu, které způsobilo jejich ideologickou nepevnost.“ A dále: „S lidovým hnutím nedovedli splynout, odcizili se mu, ideologicky ustrnuli a vyvíjeli se směrem od revoluce k reakci.“⁹³

Další stránky se věnují *Budyšínskému rukopisu*, avšak pouze jedné jeho skladbě – *Hádání Prahy s Kutnou Horou*, neboť ostatní dvě jsou kratší a literárně méně významné.⁹⁴ Po nastínění historických událostí je popsán obsah skladby. Podle Hrabáka „nejde o řešení abstraktní náboženské problematiky, ale o hájení revoluční praxe a zásad, za které husité bojovali.“⁹⁵ Je pro něj důležité zjistit, v čem je báseň středověká a v čem středověk překonává. Míni, že do středověku se řadí svou formou alegorického sporu, avšak středověk překonává obsahem (názornost vylíčení postav má funkci ideologického hodnocení, líčí je stranicky⁹⁶):

⁹¹ Tamtéž, s. 195.

⁹² HRABÁK: 1959, s. 196.

⁹³ Tamtéž, s. 203.

⁹⁴ Tamtéž, s. 228.

⁹⁵ Tamtéž, s. 230.

⁹⁶ Tamtéž, s. 234.

Praha stáše na pravici,
Hora v kútě na levici.
Praha slušné, ctné postavy,
žena krásná, bez ohavy,
jasných očí, múdré řeči,
v zlatohlavě ctně sě rděci.

Hora, ženka pohrbilá,
k zemi hleděc a blíkavá,
šeplic řečí ulyzavú,
otmlúváše, vrtlic hlavú,
jenž mějieše i v té době
kuklík s kytlí sšit na sobě.

Pro srovnání uvedme, že v současných literárněhistorických kompendiích se o *Hádání Prahy s Kutnou Horou* dočteme, že je to „spor husitství a katolictví, vedený před Kristovou soudnou stolicí personifikovanými městy (...). Opíraje se v argumentaci o Starý zákon, obhajuje básník táborskou ideologii.“⁹⁷ Nebo že „tato skladba využívá ve středověku oblíbeného žánru sporu, který se uplatňoval v české literatuře již ve 14. století. (...) Již alegorickým způsobem, jímž líčí zevnějšek a chování obou stran sporu (...), dává autor najevo své sympatie k husitství, i když v závěrečném Kristově rozsudku jsou zaznamenány také určité protihusitské výhrady.“⁹⁸

Velká pozornost je věnována *Jistebnickému kancionálu*, sborníku husitských duchovních písní. Je ceněno jeho rozdělení na tři části, což z něj činí podle Hrabáka něco víc než jen mechanický soubor písní – praktickou příručku liturgického zpěvu,⁹⁹ jenž se dostal do rukou širokým vrstvám.

Z výše uvedených citací je zřejmé, že Josef Hrabák ve svých *Dějínách* volí specifický způsob vyjadřování. Často se odklání od odborného stylu a používá subjektivní, až expresivní výrazivo i celé pasáže. Zdá se, že rétorika a patos husitského období na něj zapůsobily natolik, že se promítly také do jeho vlastní tvorby. Není pochyb, že tento, byť v základu odborný text, měl mít i agitační funkci.

⁹⁷ LEHÁR: 2008, s. 97.

⁹⁸ MACHALA: 2015, s. 52.

⁹⁹ HRABÁK: 1959, s. 238.

4.3 Průvodce po dějinách české literatury

Publikace *Průvodce po dějinách české literatury* (poprvé vydána r. 1976), na níž kromě Josefa Hrabáka spolupracovali také literární historik Dušan Jeřábek a již zmiňovaná Zdeňka Tichá, pojednává o vývoji české literatury od nejstarších dob až do roku 1948. Velké časové rozpětí, jemuž se publikace věnuje, svědčí o tom, že každá jednotlivá období vývoje literatury nelze popsat dopodrobna, a tak je i kapitole, jež nás zajímá, věnováno jen několik málo stran¹⁰⁰. Tato část nese stejný název jako kapitola o tomtéž období v *Dějínách – Zlidovění literatury v době husitské* a její autorkou je Zdeňka Tichá. Kniha také obsahuje krátké ukázky z děl, jejichž prostřednictvím se snaží tvorbu minulých dob přiblížit čtenáři.

V duchu Marxovy teorie o materialistické dialektice¹⁰¹ je koncipován úvod k publikaci, jenž pojednává o vývoji literatury obecně. Doslova se zde dočteme, že: „Vývoj [veškerých objektů] je dialektický proces kontinuity a současné diskontinuity, navazování na část prvků minulosti a současné popírání jiných prvků, které se nahrazují prvky novými“¹⁰² a samozřejmě se takové pojetí týká i literatury. Autoři nezastírají, že výklad této publikace není vyčerpávající a že pouze vybírají důležité skutečnosti: „(...) není možno upozornit na všechno zajímavé, ale snažíme se vyhledat hlavní směr vývoje a upozornit na některé charakteristické zjevy.“¹⁰³

Z literárního hlediska zasazuje *Průvodce* začátek husitství do období počátků činnosti Jana Husa a tvrdí, že „husitský duch zněl nejen z děl Chelčického (...) a jednoty bratrské, (...) ale proti husitským kacířům bojovala (...) ještě protireformace po Bílé hoře.“¹⁰⁴ Toto rozpětí je velmi široké a zdá se nepravděpodobné, avšak *Průvodce* jej dokládá jezuitskou písní ze 17. století *Hoříž, hoříž, Jene Huse, ať neshoří naše duše*. Za největší přínos husitství literatuře považuje *Průvodce* prolomení hranice mezi světskou a duchovní kulturou, tedy fakt, že náboženská literatura začala sloužit i laikům a dokonce hájila jejich zájmy proti reakčnímu duchovenstvu,¹⁰⁵ a samozřejmě také přiblížení psaného jazyka mluvené

¹⁰⁰ Je to samo o sobě zvláštní, neboť měla-li husitská doba pro minulý režim zvláštní význam, čekali bychom, že jí bude věnováno více prostoru. Na druhou stranu je zřejmé, že v tomto období nevzniklo velké množství literárních textů.

¹⁰¹ Popsána v KUUSINEN, Otto Wilhelm. *Základy marxismu-leninismu*.

¹⁰² HRABÁK, J.; TICHÁ, Z.: 1976, s. 7.

¹⁰³ Tamtéž, s. 14.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 74.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 75.

řeči, zjednodušení gramatiky Janem Husem, posílení postavení češtiny a její proniknutí mezi jazyky liturgické.

Po uvedení historického kontextu od sporu světských pánů a církve přes Kutnohorský dekret a příkaz pálení Wycliffových knih se výklad dostává k Janu Husovi, jehož vidí jako člověka nové epochy. Hus byl výjimečný v tom, že dokázal spojit teorii předkládanou ve svých spisech s praxí uplatňovanou v kostele při kázáních. Výklad se drží teorie o lidových masách, když zdůrazňuje, že Hus vzešel z prostého lidu a největší jeho výhodou při práci byla dokonalá znalost života a potřeb obyčejných lidí. Autorka ozřejmuje výrok Josefa Hrabáka v *Přehledu dějin starší české literatury* o tom, že Hus bojoval proti hierarchii (viz níže). Píše, že Hus zasáhl „neúnavným bojem proti církevní hierarchii, jednomu z důležitých opěrných bodů soudobých reakčních společenských činitelů.“¹⁰⁶ Je na místě připomenout, že Hus nebojoval proti církevní hierarchii jako celku, pouze chtěl zdůraznit, že za hlavu církve nepovažuje papeže, nýbrž Krista (spis *De ecclesia*) a že ideální je církev nezátížená majetkem (*Knížky o svatokupectví*).

V pojednání o zpěvu si *Průvodce* cení hlavně *Jistebnického kancionálu*, jenž ukazuje, jak široká byla paleta husitských písní, jež „stíhaly posměškem akce odpůrců husitství, ale hlavně stmelovaly ozbrojené boží bojovníky v odvážné šiky.“¹⁰⁷ Podle autorky se zde ztrácí nadpozemský ráz náboženství, jež nyní bojuje za spravedlivé uspořádání společnosti. Neopomíná zmínit hrozivé nápěvy těchto písní, jež působily úprk nepřátelských vojsk ještě před vypuknutím bitvy. *Budyšínský rukopis*, jenž obsahuje tři veršované skladby (*Žalobu koruny české, Porok koruny české* a *Hádání Prahy s Kutnou Horou*), odráží současnou situaci očima husitů. Pojednává o tom, jak se nechal Zikmund Lucemburský korunovat českým králem, ale nebyl uznán měšťanstvem a lidem. Třetí část obsahuje téma sporu mezi Prahou a Kutnou Horou, v němž nakonec zvítězí Praha jako ztělesnění husitských ideálů. Praha měla ostatně sympatie autora, nepochybně vzdělance a umělce slova¹⁰⁸. Za protipól *Hádání Prahy s Kutnou Horou* považuje *Průvodce* báseň *Václav, Havel a Tábor* vytvořený katolickou stranou, v níž je obsažena výčitka radikálním husitům za válečnou bídu. „Katolická strana užívala k vyjádření svého odporu k husitskému hnutí v podstatě týchž literárních forem, jakých užívali ve svých skladbách

¹⁰⁶ HRABÁK, J.; TICHÁ, Z.: 1976, s. 78.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 82.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 83.

husité.¹⁰⁹ Současná literatura ale na tuto báseň nenahlíží jako na výčitku radikálním husitům: „(...) rozhovor, který trojice pocestných vede, není pouhou záminkou k tomu, deklarovat stanovisko katolické strany. Je skutečnou diskusí o principech, cílech, názorových stanoviscích a nábožensko-politické praxi „čtverého lidu“ (...).“¹¹⁰

K žánru kronikářství husitského období se *Průvodce* vyjadřuje v tom smyslu, že už nestačí jen zaznamenávat fakta, ale fakta se začínají i hodnotit. Svědčí to o tendenci dát literaturu do služeb aktuálním událostem a pomocí ní působit i na průběh hnutí.¹¹¹ Jako příklad zde slouží latinsky psaná skladba Vavřince z Březové *Carmen insignis Coronae Bohemiae (Báseň vznešené Koruny české)*, jež je psána latinsky z prostého důvodu – měla seznámit cizinu s děním v českých zemích. Dílo oslavuje husitské vítězství u Domažlic. Zajímavé je, že *Průvodce* už nezmiňuje druhý spis Vavřince z Březové, významné dílo husitského období, *Husitskou kroniku*. Bude to pravděpodobně způsobeno tím, že autorovy postoje přestávaly být jednotné a právě v *Kronice* zastává názory umírněných husitů a staví se tak nejen proti králi Zikmundovi, ale i proti táboritům, což se minulému režimu nehodilo.

Publikace zmiňuje i existenci parodií, jejichž předlohou se staly náboženské, a tudíž by se dalo předpokládat, že nedotknutelné zvyky. V *Pašijích šlapanických loupežníků podle sepsání Bartoše, kata brněnského* je velikonoční zvyk čtení o utrpení Ježíše Krista postaven na hlavu.¹¹² Mezi protihusitské parodie řadí i *Viklefskou mši*, v níž se útočí nejen na osobnost Johna Wycliffa, ale především na osobnosti domácí – Jana Husa, Jeronýma Pražského, Jakoubka ze Stříbra, Křišťana z Prachatic a další, o nichž tvrdí, že byli všichni „kacíři a ďábloví synové“. Zařazení tohoto textu je zářející, neboť by se dalo předpokládat, že minulý režim bude chtít osobnosti husitské revoluce zobrazit v co nejlepším světle. *Viklefská mše* však byla textem poměrně významným, srozumitelným širším vrstvám a autoři si byli vědomi jeho čtenářské atraktivity jak v době jejího vzniku, tak pro soudobé čtenáře.

Na literatuře po bitvě u Lipan kritizuje *Průvodce* snahu neodporovat zlu a propagovat pouze duchovní boj, nikoli využít boje fyzického a snažit se tak uskutečnit své ideály. Tak to vidí i u Petra Chelčického, jenž se svým „pasivním“

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 85.

¹¹⁰ LEHÁR: 2008, s. 98.

¹¹¹ HRABÁK, J.; TICHÁ, Z.: 1976, s. 83.

¹¹² Tamtéž, s. 84.

pojetím (předloženo ve spise *O boji duchovním*) rozchází s názory svého někdejšího vzoru Jana Husa. Chelčického postoj je v *Průvodci* označen za pasivní právě proto, že boj za ideály se zbraní v ruce označil přímo za zlo, když vycházel z biblického příkazu „Nezabiješ!“ Pasivita byla totiž pro minulý režim nepřijatelná, neboť za pravdu bylo potřeba bojovat. Stejně tak kritizuje *Průvodce* i traktát *O trojiem lidu*. Chelčický zde sice upozorňuje na nerovnost společnosti a její rozdělení na stavy církevní, šlechtický a lid, ale nevybízí k boji proti této situaci. „Tak zůstávají Chelčického vpravdě revoluční názory nakonec jen slovy, bystré pozorování skutečnosti a odhalování příčin sociálních nepravostí ústí do prázdna. V tom je největší tragédie Chelčického.“¹¹³

¹¹³ Tamtéž, s. 89.

4.4 Přehled dějin starší české literatury

Tenký sešit Josefa Hrabáka *Přehled dějin starší české literatury* (poprvé vydán r. 1977) sloužil jako náhrada vyprodané učebnice starší literatury studentům. O návaznosti této publikace na obsáhlé *Dějiny české literatury I* svědčí nejen její obsah, ale v první řadě fakt, že autor sám hned v předmluvě na *Dějiny* odkazuje.

Od starších děl se pak tato publikace liší uvedením doporučené opěrné četby, což koresponduje s jejím určením pro studenty, a dále zasazením našeho písemnictví do mezinárodního kontextu. Kromě situace v české literatuře jsou zde ve stručnosti popsány literatury cizí, zejména italské, francouzské, německé a španělské, jež nesou určitý význam pro poznání literatury domácí, neboť „tvoří k české literatuře dané doby pozadí a protějšek.“¹¹⁴ Co se týká husitského období, Hrabák připouští, že zatímco v případě Itálie už můžeme v 15. století mluvit o renesančním duchu kultury, v ostatní západní a střední Evropě ještě panuje pozdní středověk. Avšak zdůrazňuje, že v důsledku husitského hnutí se vývoj české literatury vzdálil i od vývoje v těchto zemích, protože „husitská literatura ve svých nejpokrokovějších dílech plodně využívala prvků lidových a odpoutávala se od cizích literárních vzorů (...) a otvírala pramen lidové tvořivosti.“¹¹⁵ Období husitství vymezuje z hlediska literární tvorby od počátků činnosti Jana Husa až po konec vlády Jiřího z Poděbrad roku 1471.

Přehled dějin plně odpovídá době, v níž vznikl, zejména je zde kladen důraz na marxistickou tezi o takzvaných lidových masách. Literatura se podle autora v husitském období stává bojovou zbraní¹¹⁶, prostředkem užitým proti nespravedlivému feudálnímu systému. Inspiruje lidové vrstvy, aktivizuje je a tak získává bojovníky za spravedlnost a rovnost mezi lidmi. Zvláštní pozornost je věnována písni a kázání, jsou to totiž útvary určené širokým vrstvám a důležité je, že v písni se mohla projevit i lidová tvořivost, neboť odrážela životní situace tehdejších lidí. Pro rozvoj písně bylo podstatné, že čeština nabývala vrchu oproti latině a píseň se tak stávala srozumitelnou i nevzdělaným vrstvám, díky tomu se mohla stát jedním z nejoblíbenějších literárních žánrů. Kázání je popsáno jako prostředek, jímž se působilo na lidové nálady a pomáhalo tak „aktivizovat lidové masy.“¹¹⁷

¹¹⁴ HRABÁK: 1977, s. 1.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 80.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 9.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 80.

Autor se zabývá také změnou postavení spisovatele ve společnosti. Tvrdí, že „tak jak se ztrácela zábavná literatura, spisovatel z povolání neměl uplatnění“¹¹⁸. To je zarážející, dokonce bychom mohli říci ahistorické konstatování, neboť jak by se uživil spisovatel z povolání ve 14. nebo 15. století, i kdyby se neměnila funkce literatury? Máme za to, že nejen širě čtenářského publika, ale ani technologie nebyla na takové úrovni, aby mohli spisovatelé z povolání existovat.

„Husitská kultura byla kvalitativně odlišná od kultury doby předhusitské. Z toho se vyvozoval často závěr, že radikální husité byli odpůrci veškerého umění. Tento názor je však nesprávný, stačí jen uvést krásně vypravenou Padeřovskou bibli (...).“¹¹⁹ Jistě lze připustit, že Padeřovská bible obsahuje skutečně nádherné iluminace, jako argument pro obhajobu vztahu husitů a kultury to však naprosto nepostačuje. Vzpomeňme jen na množství vypleněných klášterů, s nimiž zanikly i bohaté knihovny. Dále bylo během náboženských bouří zničeno množství soch a obrazů. Navíc během válek nebyly finanční prostředky na rozvoj gotické architektury a klesl i zájem o budování nových staveb. Rozporuplný vztah husitů k umění započal přibližně v době Matěje z Janova. On sám hlásal, že obrazy a sochy stvořené lidskou rukou nemohou zpřítomnit zobrazovaného světce a stávají se tak nepovolenými modlami. Uvědomoval si, že obraz je pro nevzdělaného věřícího přitažlivější než tělo Kristovo – svatá hostie – pravá přítomnost Krista v církvi. „Janův důvod pro odstranění většiny obrazů z kostela spočívá v tom, že neoprávněně konkurují božímu tělu a přitahují pozornost a úctu, která by měla být věnována pouze jemu.“¹²⁰ Představa husitů jako zapřisáhlých odpůrců umění a obrazoborců je však také nesprávná. Spor o obrazy byl veden pouze na rovině filozofické, v ničení se proměnil až zásahem nevzdělaného davu, jenž užil této cesty místo učené debaty. Faktické důvody pro ničení uměleckých památek jsou podle kunsthistoričky Mileny Bartlové tyto:

„Umělecká díla byla nasnadě jsoucím objektem útoku, protože byla jak ostentativními reprezentanty elitních vrstev a odznaky jejich statusu, tak zároveň též citlivými místy osobního kontaktu věřících s nebesy. (...) pokud by obrazy byly pouhými kusy dřeva, pak se mohli neliterární věřící cítit podvedeni ve své velice intimní důvěře v jejich prostředkující moc.“¹²¹

¹¹⁸ Tamtéž, s. 79.

¹¹⁹ HRABÁK: 1977, s. 80.

¹²⁰ BARTLOVÁ: 2015, s. 61.

¹²¹ Tamtéž, s. 91–93.

Mistra Jana Husa vidí Hrabák jako kazatele a učenice, jenž se snažil spojovat teorii s praxí a tím se stal známějším než jeho vzor John Wycliffe¹²². Jako významné vidí Husovo úsilí o vydání Kutnohorského dekretu, jenž omezoval vliv cizinců na univerzitě Karlově, a zmiňuje Husův boj proti hierarchii. K tomu však není řečeno více a tak není zcela jasné, jak to Hrabák vlastně myslel (viz výše). Dále staví Husa do kontrastu s Tomášem Štítným. Oceňuje u něj, že se oproti Štítnému stýkal s lidem, obracel se k němu ve svém díle a byl mu i použitím jazykových prostředků bližší. Zatímco Štítný „se ve svém myšlení ztotožňoval s drobnou šlechtou“¹²³ a užíval jazyka knižního, stylizovaného, lidu nepřístupného. Hrabák má za to, že Štítný mohl dojít dál, ale právě tyto skutečnosti byly příčinou toho, že se to nestalo. Na rozdíl od něj Hus „žil v samém středu kvasícího sociálního dění a ztotožňoval se s lidem, (...) a tak se naučil dívat na svět očima revolučně naladěné části společnosti.“¹²⁴ To, že byl Hus ve styku s lidem, je podle Hrabáka největší výhoda, již při svém tvoření měl. Z ní pramení veškerá Husova tvorba v češtině (ať už písně, kázání či díla výchovná).

Mnoho se *Přehled dějin* nezastavuje u Husova přítele Jeronýma Pražského ani u Jakoubka ze Stříbra. U druhého jmenovaného je pouze zmíněno, že ustoupil, jakmile propukly revoluční boje, a začal se klonit k reakčnímu stanovisku¹²⁵. Současná literatura však nelíbí Jakoubka jako zbabělce: „[Jakoubkovy] texty obsahují především horlivý odpor proti válečnému vraždění, které ničí zemi a často zastírá pouze boj o světskou moc, nikoli úsilí o změnu a nápravu církve.“¹²⁶ *Přehled dějin* však zmiňuje Petra z Mladoňovic, jenž reagoval na Husovo upálení latinskou *Zprávou o při M. J. Husi, vedené na konciliu kostnickém*.

Zvláště se *Přehled dějin* věnuje čtyřem artikulům pražským, o nichž tvrdí, že se týkaly náboženských otázek jen na první pohled a že šlo o požadavky hlavně sociální, „neboť se jimi mimo jiné lámalo výsadní postavení kněžstva (...) a rušil se církevní majetek“¹²⁷. To je však pravda pouze z části. První článek – svobodné kázání slova božího – neláme výsadní postavení kněžstva. Není myšlen tak, že by

¹²² Čechy měly snazší přístup k učení Johna Wycliffa po sňatku Anny Lucemburské, sestry Václava IV., a anglického krále Richarda II. – tímto činem se spojení Čech s Anglií významně prohloubilo.

¹²³ HRABÁK: 1977, s. 84.

¹²⁴ Tamtéž, s. 84.

¹²⁵ Tamtéž, s. 85.

¹²⁶ MACHALA: 2015, s. 50.

¹²⁷ HRABÁK: 1977, s. 82.

kázat mohl obyčejný člověk. Slovo boží mohou hlásat pouze řádně vysvěcení kněží a nikdo jiný. S výrokem, že se rušil církevní majetek, by se snad souhlasit dalo. Třetí článek totiž vybízí k návratu k apoštolské chudobě prvotní církve, což přišlo velmi vhod světským feudálům, kteří si začali přivlastňovat církevní majetek.

Co se týká obecné literární tvorby, Hrabák ji dělí na pokrokovou a reakční podle toho, jaká strana husitských bojů ji vytvářela. Na stranu pokrokovou řadí tři skladby dochované v *Budyšinském rukopise* a satirické popěvky doprovázející pálení Wycliffových knih. Na stranu zpátečnickou pak skladbu *Václav, Havel a Tábor*, jež tvoří protějšek ke skladbám *Budyšinského rukopisu*, a satirické písně *Viklefice* a *Bekyně*, „v nichž jsou zesměšňovány ženy, které se aktivně zúčastňovaly reformního hnutí.“¹²⁸ *Přehled dějin* se zabývá otázkou takzvané falešné lidovosti, kde se lidová forma pojí s protilidovým obsahem¹²⁹. Mezi takovou tvorbu řadí díla, jež tvořili odpůrci revoluce s cílem zmást lid a od revoluce jej odradit. Tato díla prý nebránila zájmy lidu, ale zájmy protilidové a snažila se snížit sílu lidových mas. Za příklad falešné lidovosti zde slouží protihusitské satiry, konkrétní příklad však uveden není.

Za největší literární osobnost po bitvě u Lipan označuje Hrabák Petra Chelčického, jenž ve svých spisech *O trojím lidu*, *O boji duchovním* a *Siet' viery pravé* „odhalil a odsoudil sice vykořisťovatelský ráz feudalismu, ale hlásal zásadu neodporovat zlu, takže učil pasivitě.“¹³⁰ Bez ideologických kliše hodnotí dílo Eduard Petrů v literárněhistorickém kompendiu *Panorama české literatury*: „Chelčický v ní podrobil kritice soudobou církev i společnost, znovu vyslovil požadavek rovnosti lidí a popřel násilí jako cestu k jejímu lepšímu uspořádání.“¹³¹

Chelčický svým dílem zrušil předěl mezi literaturou světskou a duchovní¹³², domnívá se Hrabák, protože do svých děl, i když se jeví na první pohled jako náboženské, zakomponoval problematiku soudobého života. Na Chelčického navazuje jednota bratská, jež je dle *Přehledu dějin* zvlášť důležitá pro další kulturní vývoj. Víme, že byla ve svých počátcích pronásledována husity, což bylo podle

¹²⁸ Tamtéž, s. 82.

¹²⁹ Tamtéž, s. 86.

¹³⁰ Tamtéž, s. 88.

¹³¹ MACHALA: 2015, s. 54.

¹³² HRABÁK: 1977, s. 93.

Hrabáka způsobeno tím, že „v jejím učení promlouval vztah vykořisťovaných mas k světu a kritika soudobého řádu.“¹³³

Komunistické období naší historie mělo zájem na tom, aby bylo husitství vnímáno jako jeho ideový předchůdce, proto bylo potřeba jej prezentovat v patřičném světle. V tomto duchu se nese i poslední odstavec *Přehledu dějin*, v němž se řeší, zda patří husitství do středověku nebo už do novověku: „Bývaly vedeny spory o tom, zda je husitství posledním výhonkem středověku (jak tvrdila reakční historie), nebo zda je počátkem novověku. Literární vývoj dává jednostranně odpověď v tom smyslu, že jde o začátek novověku, i když forma je středověká.“¹³⁴ Zde vidíme až násilnou snahu přiblížit husitství co nejvíce soudobému člověku, i když Hrabák své tvrzení následně podporuje argumenty (např. literatura latinská je odsouvána do pozadí a nastupuje literatura česká, jež navíc přestává být doménou vzdělanců a rozšiřuje se čtenářská základna o lidové masy, jazyk literatury se přibližuje k jazyku mluvenému atp.). V dalších staletích se pak podle něj v literatuře pouze rozváděly podněty dané husitstvím.

¹³³ Tamtéž, s. 90.

¹³⁴ Tamtéž, s. 93.

4.5 Cesta starší české literatury

V poslední kapitole bychom chtěli pojednat o Zdeňce Tiché a její *Cestě starší české literatury* (poprvé vydána r. 1984), jež sice nepodává vyčerpávající seznam děl starší literatury, avšak není zde výjimkou, že po zmínění díla následuje také jeho ukázka – úryvek či sloka, což podtrhuje záměr Tiché. „Autorka se snažila o to, aby knize porozuměli především lidé odborně literárně neškolení, kteří však přesto mají snahu poznat literární dědictví (...).“¹³⁵

Stejně jako *Průvodce po dějinách české literatury* zasazuje i *Cesta husitství* do období od prvního desetiletí 15. století (počátek činnosti Jana Husa) přes Chelčického a jednotu bratrskou a jde ještě dál, neboť „husitští kacíři působili mnoho starostí ještě protireformaci po Bílé hoře (...).“¹³⁶ Zmiňuje výdobytky v literatuře, jež přišly právě v období husitství. Zvláště vysoko staví posílení postavení češtiny vůči latině, což souviselo se snahou o co největší srozumitelnost. Neznamenalo to však pokles vzdělanosti, spíše šlo o to, aby publikum bylo vzděláváno v mateřském jazyce.¹³⁷ Důležité je také nové vymezení pojmu česká literatura, jíž se začala chápat literatura psaná česky, tedy už ne latinsky, a sloužící Čechům.

O husitství mluví Tichá jako o hnutí, jež „zůstalo dodnes živou součástí našeho společenského a kulturního vývoje pro svou revolučnost, lidovost, opravdovost v boji za pravdu a spravedlnost pro všechny.“¹³⁸ Tato věta (a samozřejmě ne jediná) svědčí o snaze vyzdvihnout význam husitství výš, než kde doopravdy ležel, a také jej posunout do jiné roviny. Můžeme to ilustrovat například na časové písni. Žánr písně byl v období husitství nepochybně žánrem důležitým, neboť pro svou snadnou zapamatovatelnost dokázal lépe působit na lid a sjednocovat jej. Tichá však jde ještě dál a časovou píseň staví do pozice předchůdkyně protestsongu¹³⁹. Máme za to, že takové tvrzení je poněkud přehnané. Jistě, časová píseň reaguje bezprostředně na soudobé společenské nebo politické dění a stejně tak protestsong. Časové písně v době husitské byly často spíše satirické a výsměšné, kdežto protestsong je obsahem závažný až baladický a nutí k zamyšlení nad současnými problémy, i když satirické prvky (či dokonce sarkasmus) rovněž obsahovat může (srov. *Musí býti ohlášeno*, píseň namířená proti rozkazu spálit

¹³⁵ TICHÁ: 1984, úvod.

¹³⁶ Tamtéž, s. 118.

¹³⁷ Tamtéž, s. 119.

¹³⁸ Tamtéž, s. 117.

¹³⁹ Tamtéž, s. 132.

Wycliffovy knihy vs. písně Karla Kryla). Nehledě k tomu, že tyto dva žánry dělí obrovská časová mezera, a tak toto krátké spojení opět hrozí nebezpečím zjednodušení a anachronismu. Můžeme však připustit, že Tichá zde nemusela být vedena ani tolik důvody ideologickými, jako spíše snahou přiblížit mladým či povrchně znalým čtenářům uvedený žánr.

Pozornost je samozřejmě na prvním místě věnována Janu Husovi, jenž disponoval „dokonalou znalostí života prostých lidí, z jejichž středu sám pocházel.“¹⁴⁰ Z marxistické myšlenky o lidových masách, bez nichž by se vývoj života zastavil, vychází teze o tom, že Hus by byl bezmocný, jestliže by za svými zády neměl lid. „[Hus] se stal vůdčí postavou revolučního hnutí, ale také sám se dal vést nositelkami tohoto hnutí, lidovými vrstvami.“¹⁴¹ Jeho činnost je tak naprosto spjata se zápasem lidu za svobodu. *Cesta* vedle Husových spisů českých neopomíná ani latinské, jež byly určeny vzdělancům na univerzitě, protože pro revoluční hnutí bylo nutno kromě lidu získat i část inteligence.¹⁴² Nejvíce prostoru si vydobylo Husovo stěžejní dílo *De ecclesia* (O církvi), v němž napadl soudobou organizaci církve a jako její hlavu uznal pouze Krista, nikoli papeže. Autorka si na tomto díle cení nejvíce Husovy bojovnosti a neohroženosti a dále toho, jak ohnivě propaguje své myšlenky. Zde můžeme vidět podobnost s velkolepými proslovy zástupců pozdější komunistické strany.

Dostatečně podrobně je rozebrán i vztah Husa k umění, ať už k malířství nebo hudbě. Tato část je zajímavá tím, že zde Hus není zpodobněn pouze jako nepřekonatelná autorita, ale je zde i kritizován:

„Ovšem jeho [Husův] kladný vztah k umění nebyl bezvýhradný: obrazy žen a panen mohou prý vést muže při pohledu na ně k pokušení, světská literatura také není hodna doporučení, nejen pro obsah, ale i pro formu (...) a nebezpečný je ovšem podle něho také smyslový požitek z umění.“¹⁴³

Hus se od svých současníků lišil tím, že vnímal hudbu jako umění, nikoli jako vědní obor (muzika náležela ve středověku mezi tzv. *septem artes liberales*). A tak je důležitý jeho přínos chrámovému zpěvu, neboť věřil, že je užitečný pro lidové

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 122.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 122.

¹⁴² Tamtéž, s. 122.

¹⁴³ TICHÁ: 1984, s. 128.

vrstvy.¹⁴⁴ Jako užitečný jej však vnímal pouze tehdy, budou-li mu zpěváci i posluchači rozumět – bylo tedy nutné zpívat v češtině. Za tím účelem uvedl nové písně – *Navštěv nás, Kriste žádúci* a *Vstalt' jest Buoh z mrtvých*.

Cesta starší české literatury je knihou vydanou v polovině osmdesátých let, a tak je zřejmé, že zde oproti dřívějším příručkám došlo k jistému posunu. Agitační tón, který byl nezřídka přítomen zejména v dílech z padesátých let, je zde již přece jen mírnější a celkové vyznění je střízlivější. Rovněž skutečnost, že příručka byla určena spíše pro mladé čtenáře nebo laické zájemce o starší literární dějiny, vede autorku sice na jedné straně k určitým zjednodušením, na straně druhé však není text přetížen ideologickými komentáři. Interpretace husitství zde ovšem nedoznává žádných zásadních změn (to ani nebylo možné), autorka nadále zdůrazňuje především sepětí a aktivizaci lidových mas. Z dobových literárních projevů pak jednoznačně preferuje ty, jež byly psány česky, oproti dílům latinským.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 128.

5. Závěr

Složitě období českých dějin zvané husitství mělo velký význam pro minulý komunistický režim u nás. Díky husitství, jež bylo vykládáno jako jeho ideový předchůdce, bylo možné obhajovat existenci poúnorového režimu, neboť komunisté tvrdili, že nepřicházejí s ničím novým, nýbrž navazují na odvěkou touhu chudých a utlačovaných. Snahu o odstranění feudálního řádu a vykořisťování nejchudší třídy už přece započalo husitství v 15. století. V duchu této teorie pak byla provedena aktualizace dějinných událostí, jež se odrazila také v literárněhistorických pracích druhé poloviny minulého století.

Bakalářská práce podrobila rozboru literárněhistorické publikace 50.–80. let 20. století pojednávající o literární produkci doby husitské. Konkrétně to byly publikace Zdeňka Nejedlého *Dějiny husitského zpěvu I–III*, Josefa Hrabáka *Dějiny české literatury I* a *Stručný přehled starší české literatury*, kolektivní dílo *Průvodce po dějinách české literatury* a *Cesta starší české literatury* Zdeňky Tiché.

Z naší analýzy vyplývá, že se zkoumané publikace snažily zdůraznit sociální ráz husitské literatury a její sepětí s životy obyčejných lidí. Korespondovalo to tak s uznávanou marxistickou teorií o lidových masách a do jisté míry to snad i přibližovalo literaturu husitství širokému spektru čtenářů. O jednotlivých dílech je pak pojednáno jako o pokrokovém literárním materiálu, jenž si zaslouží uznání a studium, slouží-li straně reformní. Sloužilo-li dílo straně katolické (reakční), pak je vždy zmíněno okrajově a bez zanícení, jaké je věnováno dílům strany pokrokové. Stejně je vyzdvižováno originální dílo a myšlenky Petra Chelčického, ovšem na další straně je opět zatracované pro jeho malou revolučnost a zásadu nepoužívat násilí. Vysoko je naopak ceněno dílo Jana Husa a zdůrazňována je myšlenka, že Hus dosáhl velkého úspěchu díky svému sepětí s lidem. Dále jsme zjistili, že zejména starší díla jsou psána výrazně agitačním tónem, důležitým pro ovlivnění názoru čtenářů. Čím mladší dílo, tím se agitační nádech vytrácí, nezmizí však docela.

Zkoumaná literárněhistorická díla vzniklá v druhé polovině minulého století jsou více či méně ovlivněna tehdejší ideologií a tudíž jejich výklady jsou často zkreslené nebo ne příliš přesné. Slouží nám však jako důležitý dokument o dobovém myšlení, o deformování historické skutečnosti pod vlivem dobové ideologie. Pro svou práci jsme zvolili sledování jednoho z nejvíce exponovaných historických období, avšak k podobným výsledkům bychom patrně dospěli i na základě analýzy

barokní homiletiky či latinské humanistické poezie. Studium výše uvedených literárněhistorických děl by mělo pro nás zůstat jistým mementem doby, zdrojem informací o tom, že i vynikající znalci starších literárních památek, jakými byli bezpochyby Josef Hrabák či Zdeňka Tichá, se dopouštěli dezinterpretací, anachronismů a zkreslení. Pro dnešního uživatele jejich literárněhistorických příruček není bez předchozího poučení snadné oddělit historická fakta od jejich ideologické „nadstavby“. Ve své práci jsme se snažili tuto vrstvu rozkrýt a lépe pochopit.

Anotace

Jméno a příjmení autora: Markéta Skočíková

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta

Název bakalářské práce: Obraz husitství v literární historii 50.–80. let 20. století

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jana Kolářová, Ph.D.

Počet znaků: 79 000

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 24

Klíčová slova: husitství, marxistická literární historie, husitské písně, náboženství, literární historie, starší česká literatura

Bakalářská práce si klade za úkol zmapovat, jak byl konstruován obraz literární produkce doby husitské v českých literárněhistorických publikacích v 50. až 80. letech 20. století. Úvodní části práce obsahují obecné pojednání o husitském hnutí, jeho ideových vůdcích a vztahu marxismu k husitství a náboženství. Cílem je zjistit, co poúnorový režim v rámci literární historie věnované zkoumání husitské epochy vyzdvihoval jako důležité a co naopak zavrhoval. Zajímat nás bude rovněž, co z literární produkce doby husitské je zmíněno, co případně opomenuto a jakým způsobem jsou jednotlivé literární památky interpretovány.

Resumé

Bachelor thesis aims to chart the constructed image of literary production in the Hussite Czech literary-historical publications in the 50s and 80s of the 20th century. Introductory part contains a general discussion of the Hussite movement, the ideological leaders and relation of Marxism to the Hussite movement and religion. The aim is to find out what the post-February regime in literary history dedicated to examining the Hussite epoch emphasized as important and what was condemned. We will also be interested in what the literary production of the Hussite mentioned, what was possibly omitted and how the individual literary monuments were interpreted.

Keywords: Hussitism, marxist literary history, Hussite songs, religion, history of literature, old Czech literature

Bibliografie

Primární literatura

HRABÁK, Josef et al. *Dějiny české literatury I*. 1. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1959.

HRABÁK, Josef; TICHÁ, Zdeňka a JEŘÁBEK, Dušan. *Průvodce po dějinách české literatury*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1976.

HRABÁK, Josef. *Přehled dějin starší české literatury*. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1977.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny husitského zpěvu I–VI*. Vyd. 2., v Nakl. Čs. akademie věd 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954–1955.

TICHÁ, Zdeňka. *Cesta starší české literatury*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1984. Pyramida (Panorama).

Sekundární literatura

BARTLOVÁ, Milena; CERMANOVÁ, Pavlína; NOVOTNÝ, Robert a SOUKUP, Pavel (eds.). *Husitské století*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7422-277-1.

BARTLOVÁ, Milena. *Pravda zvítězila: výtvarné umění a husitství 1380-1490*. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2502-9.

ČORNEJ, Petr. *Lipanská křižovatka: Příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy*. Praha, 1992.

ČORNEJ, Petr. *Dějiny českých zemí*. 3. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2003. ISBN 80-7200-760-2.

ČORNEJ, Petr. *Světla a stíny husitství: (události, osobnosti, texty, tradice): výběr z úvah a studií*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-084-5.

DAŇHELKA, Jiří. *Husitské písně*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1952.

KUUSINEN, Otto Wilhelm. *Základy marxismu-leninismu: učební pomůcka*. 1. vyd. Překlad Zora Rozehnalová. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960.

LEDVINA, František. *Základy marxistické filozofie*. Divišov: Orego, 2014. ISBN 978-80-87528-24-2.

LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-963-8.

MACHALA, Lubomír et al. *Panorama české literatury*. Vydání první. Praha: Knižní klub, 2015. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-4818-9.

MARX, Karl. *O náboženství*. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1957.

MARX, Karel. *O židovské otázce*. Praha: Svoboda, 1975.

RADA, Ivan et al. *Dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1992. ISBN 80-85192-29-2.

RANDÁK, Jan. *Dějiny českých zemí*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2011. ISBN 978-80-242-3205-8.

ŘEHÁK, Karel Lev. *Význam husitství pro vdělanost v Čechách*. Praha: Tiskem a nákl. družstva Vlast, 1908.

ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce*. Vyd. 2., ve vydavatelství Karolinum 1. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-073-4.

ŠMAHEL, František. *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-938-6.

THOMAS, Alfred. *Čechy královny Anny: česká literatura a společnost v letech 1310–1420*. Brno: Host, 2005. Studium (Host). ISBN 80-7294-167-4.

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin IV*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2008. ISBN 978-80-7266-284-5.